

УДК 351.86

В. І. Курганевич,
аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНО-МАСОВИХ ЯВИЩ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

V. Kurganevych,
Postgraduate student of division of European integration and globalization and management
of national security of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

PECULIARITIES OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF SOCIAL-MASS PHENOMENA IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

У статті розкрито сутнісні особливості механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки, а також дано тлумачення всіх його складових: принципів, функцій, методів, важелів і форм. Запропоновано авторське визначення поняття "механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки", під яким пропонується розуміти спосіб організації взаємодії методів, форм та інструментів держави, що, за встановлених функцій та враховуючи певні принципи, дає можливість забезпечити національну безпеку в умовах деструктивного впливу суспільно-масових явищ. Таке розуміння механізму державного регулювання суспільно-масових явищ дозволяє визначити його структуру в системі забезпечення національної безпеки.

The article reveals the essential features of the mechanism of state regulation of social-mass phenomena in the context of providing of national security, and the interpretation is given to all its components: principles, functions, methods, levers and forms. It is proposed the author's definition of the conception "mechanism of state regulation of social-mass phenomena in the context of providing of national security", which proposed to understand the way of organization of interaction methods, forms and instruments of the state that, according to established functions and considering certain principles, makes it possible to ensure national security in the conditions of destructive influence of socio-mass phenomena. Such understanding of the mechanism of state regulation of social-mass phenomena makes it possible to determine its structure in the system of providing of national security.

Ключові слова: державне регулювання, суспільно-масові явища, національна безпека, функції, принципи, методи, інструменти і форми механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки.

Key words: state regulation, social-mass phenomena, national security, functions, principles, methods, instruments and forms of the mechanism of state regulation of social-mass phenomena in the context of providing of national security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Потреба в державному регулюванні суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки формується в умовах зародження і гострого прояву ознак суспільної нестабільності. Систематизація та узагальнення зарубіжного та вітчизняного історичного досвіду за-

безпечення національної безпеки [1—3] дозволяє констатувати, що до умов суспільної нестабільності призводить найчастіше нестійкість держави. Остання більшою мірою характеризується станом політичного режиму, гнучкістю і розгалуженістю політичної системи, мірою одержавлення / бюрократизації громадського і приватного життя.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У працях вітчизняних науковців, а саме: В.М. Мороза [4], Г.П. Ситника та В.І. Абрамова [5; 6], Л.А. Весельської [7] та інших здійснено теоретико-методологічне обґрунтування механізмів державного регулювання.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Водночас низка проблем, пов'язаних із особливостями механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки залишилися поза увагою дослідників.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття сутнісних особливостей механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У галузі наук "державне управління" досить часто застосовується поняття "державне регулювання", однак це поняття не є чітко визначеним, особливо стосовно сфери забезпечення національної безпеки. Це обумовлює комплексне дослідження сутності механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки, розкриття всіх його складових елементів.

Вітчизняний дослідник В.М. Мороз під державним регулюванням пропонує розуміти діяльність, спрямовану на коригування роботи системи або елементів системи з метою забезпечення досягнення системою або елементами системи такого стану, який забезпечує роботу відповідно до визначених характеристик. Тобто цей вид діяльності розглядається як регуляційний процес, метою якого є досягнення відповідного рівня взаємодії та злагодженості окремих частин [4, с. 148]. У теорії науки "державне управління" такий регуляційний процес відбувається шляхом застосування механізму державного регулювання, який організовує взаємодію певних елементів системи для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються.

Механізм державного регулювання — складна управлінська категорія. Для розкриття змісту поняття "механізм державного регулювання" важливо зрозуміти сутність механізму державного управління. В Енциклопедичному словнику з державного управління під механізмами державного управління вітчизняні дослідники пропонують розуміти "способи розв'язання суперечностей явищ чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідній їй форм і методів управління [4, с. 421]. Однак сьогодні серед науковців і фахівців-практиків немає єдиної думки щодо його визначення.

Механізм державного регулювання суспільно-політичних явищ в контексті забезпечення національної безпеки як і механізм державного регулювання національної безпеки в цілому має розглядатися системно шляхом організації форм, методів та інструментів за встановлених принципів і функцій. В такий спосіб і спробуємо розкрити його зміст.

Зазначимо, що під поняттям "функція" (від лат. *functio* — діяльність, виконання) зазвичай розуміють сталу сукупність однорідних спеціалізованих робіт (дій, операцій), здатність реалізації яких підтримується в організації [4, с. 745]. У свою чергу, функції регулювання значною мірою

визначаються закономірностями тієї чи іншої соціальної системи. Тип системи, тобто зміст взаємовідносин держави та суспільства, спільність їх інтересів, визначає найважливіші функції регулювання.

На наш погляд, до основних функцій механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки можна віднести:

- інституційну (формування правових основ для прийняття державно-управлінських рішень у сфері забезпечення національної безпеки);
- цільову (визначення цілей та пріоритетів державної політики щодо регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки);
- стимулюючу (формування регуляторів, здатних ефективно впливати на діяльність суб'єктів суспільно-політичного життя у бажаному для суспільного розвитку напрямку);
- соціально-захисну (забезпечення захисту прав та свобод громадян, громадської безпеки, суспільної стабільності тощо);
- координуючу (узгодження інтересів між суб'єктами суспільного життя і політики);
- коригуючу (формування умов для неконфронтаційного, демократичного типу суспільних відносин);
- ідеологічну (поширення комплексу ідей, поглядів щодо становлення соціальних відносин — неконфронтаційного, демократичного типу);
- контролюючу (контроль за виконанням поставлених завдань державного регулювання).

Визначені основні функції механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки мають виконуватися суб'єктами регулювання, серед яких можна виділити Раду національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Службу безпеки України та інші центральні й місцеві органи державної влади.

Ефективне виконання вищенаведених функцій механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки обумовлює дотримання науково обґрунтованих принципів регулювання.

Вчені досить по-різному підходять до формулювання принципів механізму державного регулювання [4—7]. До того ж не має чіткого трактування принципів державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки. Тому спробуємо сформулювати власне визначення та бачення основних принципів.

Під принципами механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки пропонуємо розуміти найбільш загальні, засадничі правила і рекомендації, якими слід керуватися при організації і проведенні цієї роботи. Принципи механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки мають наступні ознаки:

- 1) наявність певної цілі, яка становить зміст принципу;
- 2) нормативно-правове закріплення цієї ідеї;
- 3) безпосередній зв'язок із процесом державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки;
- 4) всезагальність у відношенні всього процесу державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки.

На наш погляд, до принципів механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки необхідно віднести:

принцип гармонізації інтересів між суб'єктами суспільного життя і політики;

принцип верховенства права та дотримання законності у сфері державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки;

принцип гарантованості прав і свобод громадян;

принцип наукового обґрунтування механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки. Цей принцип передбачає широке використання досягнень теоретичних засад, висновків і рекомендацій науки державне управління, безпекознавства, суспільних та гуманітарних наук в процесі формування механізму державного регулювання суспільно-масових явищ, планування, виконання та оцінки результатів зазначеного регулювання;

принцип єдності теорії і практики державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки. Цей принцип вимагає пошуку оптимального співвідношення двох процесів пізнання: від абстракції до конкретного і від накопиченого досвіду до осмислення загальних закономірностей становлення і розвитку механізму державного регулювання суспільно-масових явищ;

принцип підпорядкованості мети, функцій та завдань державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки положенням Стратегії національної безпеки України. Цей принцип забезпечує цілісність механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки;

принцип безперервності означає, що процес планування державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки повинен здійснюватися систематично, що продиктовано такими об'єктивними обставинами, як невизначеність і мінливість зовнішнього і внутрішнього середовища національної безпеки;

принцип гнучкості. Цей принцип тісно пов'язаний із принципом безперервності і полягає у забезпеченні можливості змінювати плани державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки у зв'язку з виникненням непередбачених обставин;

принцип адресності, який передбачає спрямованість державно-управлінського впливу на конкретні джерела дестабілізації суспільно-політичної системи;

принцип оперативності передбачає своєчасність та адекватність заходів державного регулювання суспільно-масових явищ, що пов'язано із мінливістю зовнішнього і внутрішнього середовища національної безпеки;

принцип оптимального поєднання силових та несилових заходів у процесі державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки;

принцип відповідальності органів державної влади за результати своєї діяльності у сфері державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки;

принцип підконтрольності органів державної влади, що здійснюють державне регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки;

принцип ефективного, що передбачає забезпечення ефективного та цільового використання ресурсів системи забезпечення національної безпеки, спрямованих на підтримку суспільної стабільності.

Для виконання функцій або досягнення цілей механізму державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки, суб'єкт має

володіти відповідними ресурсами та засобами, які він може використовувати при здійсненні регуляторної діяльності. Тому постає питання визначення інструментів та важелів державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки.

На нашу думку, як до інструментів, так і до важелів державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки можна віднести такі:

інституційні (законо, укази, постанови, розпорядження);

адміністративні (контроль, обмеження, дозволи тощо);

силові (блокування, супроводження тощо);

інформаційно-пропагандистські (поширення ідей неконфронтаційного, демократичного типу суспільних відносин тощо).

Основною складовою механізму державного регулювання є методи державного регулювання, під якими зазвичай розуміють способи впливу держави через законодавчі, виконавчі органи на відповідну сферу суспільства.

В Енциклопедичному словнику з державного управління головними методами державного регулювання визначено: пряме адміністративне регулювання та непряме регулювання з боку органів державної влади на відповідні суб'єкти управління. До першої групи відносяться методи правового регулювання, переконання, примушення, державного контролю тощо. До другої — виховання, демократизація управління тощо [4, с. 398].

Аналіз поглядів окремих науковців щодо класифікації методів державного регулювання, приводить до висновку, що в їх переліку є деяка спільність, проте відсутня чітка класифікація [4—7]. Співвідношення між застосуванням тих чи інших методів державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки визначається низкою чинників, до яких слід включити рівень радикалізації суспільства, стан національної безпеки, рівень розвитку інституційного середовища, суспільно-політичну обстановку тощо. Вважаємо, що до методів державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки необхідно віднести методи прямого адміністративного та непрямого регулюючого впливу органів державної влади на суспільно-масові явища. До першої групи відносяться методи правового регулювання, переконання, примушення та державного контролю. До другої групи відносяться економічні та ідеологічні методи державного регулювання діяльності суб'єктів суспільного життя та політики. Серед методів першої групи можна виокремити: методи правового регулювання, за допомогою якого держава через свої органи справляє вплив на суспільно-масові явища, дозволяючи їм учасникам здійснювати дії правового характеру, надаючи їм відповідні права і накладаючи на них певні обов'язки, а також дає можливості вибору варіантів поведінки в межах, встановлених правових норм в інтересах забезпечення національної безпеки; метод переконання передбачає використання авторитету влади й створення певних умов, соціального клімату, наявності вагомих аргументів з метою регулювання поведінки учасників суспільно-масових явищ у інтересах забезпечення національної безпеки. Цей метод спрямований на популяризацію та роз'яснення цілей і змісту державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки; метод примушення використовується, коли виникає загроза громадській та державній безпеці, здійснюються злочинні діяння тощо. Методом державного контролю забезпечується дотримання учасниками суспільно-масових явищ законів і інших правових актів, що стосуються сфери забезпечення національної безпеки.

Серед методів другої групи можна виокремити: економічні методи регулювання, які застосовують для впливу на зовнішні та внутрішні джерела фінансування організації та проведення суспільно-масових явищ з метою дестабілізації суспільно-політичної системи країни; ідеологічні методи, які спрямовані на поширення ідей толерантності, неконфронтаційного, демократичного типу суспільних відносин тощо.

Що стосується форм державного регулювання суспільно-масових явищ в контексті забезпечення національної безпеки, то вони у вітчизняному офіційному та науковому дискурсі не визначені. Відповідно пропонуємо авторське визначення поняття "форма державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки". Під останнім пропонуємо розуміти конкретні засоби впорядкування державою суспільно-масових процесів у контексті забезпечення національної безпеки. Форми державного регулювання у вигляді його засобів і методів формують інструментарій впливу держави на відповідні процеси.

Головними формами державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки пропонуємо визначити моніторинг та прогнозування ризиків, загроз національній безпеці, що пов'язані із чинником суспільно-масових явищ, профілактика, запобігання та нейтралізація зазначених загроз національній безпеці.

Набір цих форм може бути однаковою в різних країнах, проте їхнє поєднання, спрямованість та пріоритетність використання залежать від суспільно-політичної специфіки періоду розвитку країни. Так, наприклад, сьогодні на перший план в державному управлінні національною безпекою України висувається моніторинг ризиків та загроз національній безпеці, пов'язаних із чинником суспільно-масових явищ, а також профілактика, запобігання та нейтралізація цих загроз.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Враховуючи вищенаведені викладки підсумуємо:

У межах дослідження державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки дано тлумачення всіх його складових: функцій, принципів, методів, важелів і форм. На цій основі можна розкрити специфіку механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки. На нашу думку, це спосіб організації взаємодії методів, форм та інструментів держави, що, за встановлених функцій та враховуючи певні принципи, дає можливість забезпечити національну безпеку в умовах деструктивного впливу суспільно-масових явищ. Для ефективного використання механізму, він має бути скоординованим державою з об'єктами державного регулювання у сфері суспільно-масових явищ.

Слід зазначити, що таке розуміння механізму державного регулювання суспільно-масових явищ дає можливість визначити його структуру в системі забезпечення національної безпеки, проте його адаптація та використання, на нашу думку, має спиратися на інституціональну парадигму, оскільки в її рамках можливо врахувати і політичні, і соціальні, і культурні особливості конкретної держави.

Перспективним напрямом подальших досліджень вбачається у визначенні структури механізму державного регулювання суспільно-масових явищ у системі забезпечення національної безпеки України.

Література:

1. Валевський О.Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації су-

спільства [текст]: [монографія] / О.Л. Валевський. — К.: НАДУ, 2007. — 316 с.

2. Шевченко М.М. Особливості адаптивної та консервативної моделей протидії загрозам суспільно-політичній стабільності / М.М. Шевченко // Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання: матеріали круглого столу (Київ, 19 лютого 2014 р.) / За ред. К.О. Ващенко, Г.П. Ситника. — К.: НАДУ, 2014. — С.88—91.

3. Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 года / Отв. ред. А.А. Коротаев, Ю.В. Зинькина, А.С. Ходунов. — М.: Издательство ЛКИ, 2012. — 464 с.

4. Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.

5. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / Состав.: Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. — К.: НАДУ, 2012. — 496 с.

6. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України [текст]: [монографія] / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, О.Г. Бортнікова та ін.; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. — К.: МАЙСТЕР КНИГ, 2012. — 536 с.

7. Весельська Л. А. Механізми державного регулювання соціальної безпеки в Україні. [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Л.А. Весельська. Національна академія державного управління при Президенті України. — К., 2011. — 20 с.

References:

1. Valevs'kyj, O.L. (2007), *Derzhava i reformy v Ukraini: analiz derzhavnoi polityky v umovakh transformatsii suspil'stva* [State and reform in Ukraine: analysis of government policy in terms of transformation of society], NADU, Kyiv, Ukraine.

2. Shevchenko, M.M. (2014), "Features adaptive and conservative models countering threats to social and political stability", *Derzhavne reahuvannia na zahrozy natsionalnym interesam Ukrainy: aktualni problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia: materialy kruhloho stolu* [Public response to the threat of national interests of Ukraine: current problems and solutions: roundtable proceedings], NADU, Kyiv, Ukraine, 19 Feb, pp. 88—91.

3. Korotaev, Ju.V. and Zin'kina, A.S. (2012), *Hodunov Sistemnyi monitoring globalnykh i regionalnykh riskov: Arabskaya vesna 2011 goda* [System monitoring global and regional risks: Arab spring 2011], Izdatelstvo LKI, Moscow, Russia.

4. Surmin, Y.P. Bakumenko, V.D. and Mykhnenko, A.M. (2010), *Entsyklopedychnyy slovnyk z derzhavnoho upravlinnya* [Encyclopedic Dictionary of Public Administration], NADU, Kyiv, Ukraine.

5. Sytnyk, H.P. Abramov, V.Y. and Smolyanyuk, V.F. (2012), *Gosudarstvennoe upravlenie v sfere nacional'noi bezopasnosti: slovar'-spravochnik* [State administration in sphere of national security: a dictionary-guide], NADU, Kyiv, Ukraine.

6. Sytnyk, H.P. Abramov, V.I. and Bortnikova, O.H. (2012), *Shliakhy udoskonalennia systemy derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsional'noi bezpeky Ukrainy* [Ways of improving the system of public administration national security of Ukraine], MAYSTER KNYH, Kyiv, Ukraine.

7. Vesel's'ka, L.A. (2011), "Mechanisms of regulation of social security in Ukraine", Ph.D. Thesis, Mechanisms of Public Administration, The National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 23.08.2016 р.*